

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
Ք.ԵՐԵՎԱՆ, ԼԵՈՅԻ ԱՆՎԱՆ Հ.65 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ /ՊՈԱԿ/**

Հերթական ատեստավորման ենթակա ֆիզիկական կուլտուրայի ուսուցիչների
վերապատրաստման դասընթացներ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ՄԻՄՈՆԻ ՀՈՒՆԱՆՅԱՆ

Մուշեղ Գալշոյանի անվան թիվ 148 ավագ դպրոցի ֆիզիկական կուլտուրայի
ուսուցչուհի

ԹԵՄԱ՝ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ
Հետազոտական աշխատանք

Ղեկավար՝ մանկավարժական մագիստրոս,
որակավորված մենթոր, առարկայի
փորցազետ՝ **ՆԱՐԻՆԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ

ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԲԱՐԻՔՆ Է

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արդիականություն: Առողջ լինելը յուրաքանչյուր մարդու բնական ցանկությունն է: Առողջությունը ոչ միայն կենսաբանական հասկացություն է, այլև սոցիալական: Առողջությունը կյանքի ուրախ հեռանկար է, բարձր աշխատունակություն:

Մարդկանց առողջության ապահովման և պահպանման համար կարևոր են աշխատանքային պայմանները, սոցիալական պայմանները, ապրելակերպը և առողջական վիճակը: Մարդկանց այս բոլոր կենսապայմանները որոշվում են հասարակության սոցիալական կառուցվածքով: Ի վերջո, սոցիալական համակարգը որոշում է բնակչության պտղաբերության, հիվանդացության, մահացության և կյանքի տևողության մակարդակը: Այս գործոններն իրենց հերթին դրական կամ բացասական ազդեցություն են ունենում հասարակության սոցիալ-տնտեսական առաջընթացի վրա:

Աշխատանքի նպատակն է:

- Վերլուծել առողջության և առողջ ապրելակերպի հայեցակարգը և բովանդակությունը.
- Բացահայտել առողջ ապրելակերպի հիմնական տարրերը.

Աշխատանքի խնդիրներն են:

- Դիտարկել առողջության էության և դրա արժեքային հատկանիշների դինամիկայի միտումները:
- Հիմնավորել «առողջության արժեզրկման» պատճառ հանդիսացող պատճառները և գտնել դրանց վերացման ուղիներ:

1. ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Առողջության գիտական և գործնական հարցերի լուծման համար կարևոր նշանակություն ունի առողջության հասկացության (երևույթի) ժամանակակից բնորոշումը: Վ.Պ. Կազնաչենի (1975թ.) բնորոշման համաձայն՝ մարդու առողջության տակ պետք է հասկանալալ կենսաբանական, ֆիզիոլոգիական և հոգեկան ֆունկցիաների, օպտիմալ աշխատունակության և սոցիալական ակտիվության պահպանման և զարգացման դինամիկական վիճակը (գործընթացը)՝ կյանքի առավելագույն տևողության դեպքում [5]: Առողջության հենց այս բնորոշումն է պաշտոնապես ընդունվել Առողջապահության համաշխարային կազմակերպության կողմից (ԱՀԿ):

ԱՀԿ կանոնադրության մեջ առողջությունը բնութագրվում է որպես ամբողջական ֆիզիկական, հոգեկան և սոցիալական բարեկեցության վիճակ, այլ թչ միայն հիվանդությունների և ֆիզիկական արատների բացակայություն:

Առողջությունը մարդու կարևորագույն վիճակն է, նրա կենսագործունեության, նյութական, բարերության, աշխատանքային ակտիվության, ստեղծագործական հաջողությունների, երկարակեցության հիմքը:

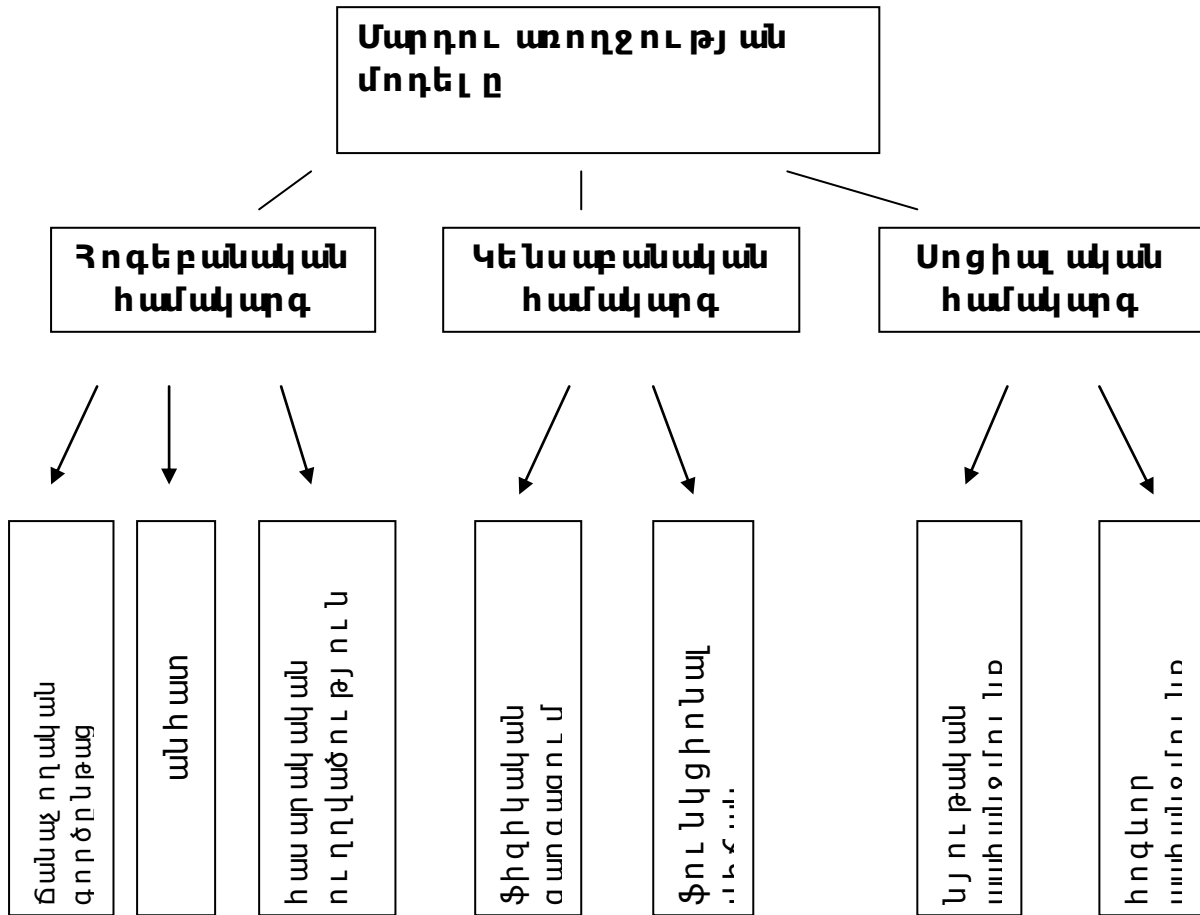
Մարդու առողջությունը հանդիսանում է կենսաբանական բնույթի (օրգանիզմ) և սոցիալական էության (անհատի) միջև եղած ներդաշնակության արդյունք:

Նկար 1 ներկայացված է մարդու առողջության մոդելը (ըստ Ա.Վ. Չոգովաձեի, Ի.Վ. Շարկեվիչի, 2000), որն արտացոլում է առողջության 3 մակարդակները. կենսաբանական, հոգեբանական և սոցիալական [4, էջ 10]:

Կենսաբանական՝ արտացոլում է օրգանիզմի բոլոր ֆունկցիոնալ համակարգերի վիճակը, ֆիզիկական գործընթացների ներդաշնակությունը, անհատի հարմարվողականության բարձր աստիճանը արտաքին և ներքին միջավայրի գործոններին (տես նկար 2):

Հոգեբանական մակարդակը որոշվում է սեփական առողջության հանդեպ մարդու համոզվածության աստիճանով, անձնական վարքով (հիգիենայի կանոնների պահպանում, ակտիվ շարժողական ռեժիմ, աուտոգեն մարզում, սթրեսների դիմակայելու ընդունակություն և այլն):

Սոցիալական՝ բնութագրում է մարդու ակտիվությունը արտադրության մեջ, աշխատանքի կազմակերպման նոր, առավել արդյունավետ ձևերի որոնման ձգտումը, աշխատանքի արտադրողականության մեծացումը և այլն:

Նկար 1. Մարդու առողջության մոդելը

Առողջությունը պետք է դիտարկել ոչ թե սաստիկ վիճակուն, այլ արտաքին միջավայրի փոփոխությունների դինամիկայում և օնթոգենեզում: Կասկած չի հարուցում այն հանգամանքը, որ առողջությունը պետք է արտացոլի մարդու ընդունակությունը՝ պահպանելու իր հումեոստազիսը միջավայրի փոփոխվող պայմանների նկատմամբ կատարյալ հարմարվողականության միջոցով, այսինքն, ակտիվորեն դիմադրել նման փոփոխություններին՝ կյանքը երկարացնելու և պահպանելու նպատակով: Տարիքային տեսանկյունից դիտարկելով առողջությունը՝ պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ յուրաքանչյուր տարիքային փուլի համար պետք է

գոյություն ունենան առողջության իրենց գործակիցները, որոնք որոշվում են այդ տարիքային հատուկ կազմաֆունկցիոնալ առանձնահատկություններով և սոցիալական դերով:

Ներկա ժամանակներում ընդունված է առանձնացնել հատկանիշների խմբեր, ըստ որոնց պետք է գնահատվի առողջությունը.

1. Ֆիզիկական զարգացման մակարդակն ու ներդաշնակությունը:
2. Օրգանիզմի հիմնական ֆունկցիոնալ համակարգերի պահեստային հնարավորությունները:
3. Իմունային պաշտպանության և ոչ յուրահատուկ կայունության (ռեզիստենտության) մակարդակը (օրգանիզմի կայունությունը միջավայրի վնասող գործոնների ազդեցության հանդեպ):
4. Խրոնիկ կամ բնածին հիվանդության, զարգացման շեղումների առկայությունը կամ բացակայությունը:
5. Անձնական բնութագրերի մակարդակը՝ մարդու առողջությունը և հոգեկան ու սոցիալական բարօրությունը արտացոլող:

Մեթոդաբանական դիրքերից առողջության գնահատումը անհրաժեշտ է անցկացնել դինամիկայում յուրաքանչյուր մարդու համար՝ համապատասխան նրա անհատական առանձնահատկություններին և ընթացիկ վիճակին:

Առողջության ապահովման, պահպանման և վերականգման ռազմավարության և մարտավարության մեջ բավական մեծ նշանակություն պետք է ունենա անհատական առողջության հասկացությունը, այսինքն՝ հատուկ հենց այդ մարդուն, քանի որ հարկ է որոշել տարիքային, սեռային, կազմաբանական, ռեզիոնալ և սոցիալական նորմաները: Բայց այս դեպքում նույնպես պետք է խոսել առողջության անհատական նորմաների մասին (ավելի շատ՝ ցուցանիշների): Սրանից ելնելով՝ առանձնացնում են անհատական առողջության ցուցանիշների ութ հիմնական խմբեր (աղյուսակ 1):

Ինչպես երևում է ներկայացված աղյուսակից, անհատական առողջությունը բնորոշող ցուցանիշները ունեն այն առավելությունը, որ նրանց զգալի մասը կարող է արտահայտվել քանակապես, ինչն էլ թույլ է տալիս վերջին հաշվով ստանալ առողջության մակարդակի գումարային մեծությունը, որի դինամիկան էլ թույլ է

տալիս դատել տվյալ մարդու առողջության վիճակի և հեռանկարների մասին: Նման մոտեցումը, որ շատ կարևոր է, թույլ էտալիս գնահատել անհատական առողջության յուրաքանչյուր ցուցանիշի ուժն ու թուլությունը: Ձեռնարկվող առողջարարական միջոցների արդյունավետությունը կիրառելի է յուրաքանչյուր ցուցանիշի նկատմամբ և հենց առողջացման ծրագրում ներդնելի են ուղղումները:

Առողջության գնահատման առավել օբյեկտիվ մեթոդներից մեկը հանդիսանում է համալիր համակարգը, որը ներկայացնում է հետևյալ ցուցանիշները՝ օրգանիզմի վիճակը հանգիստ վիճակում, ֆունկցիոնալ պաշարները, կենսակերպը և իմունային համակարգի վիճակը: Դրանք հնարավորություն են տալիս գնահատել մարդու առողջությունը ոչ թե որակապես (առողջ-հիվանդ), այլ քանակապես: Այս դեպքում կարևոր է՝ առաջին՝ մարդը կարող է օբյեկտիվորեն գնահատել իր կենսագործունեության յուրաքանչյուր կողմը, երկրորդ՝ որոշել ներգործության միջոցները դրանցից ամենաթույլի վրա, երրորդ՝ համեմատել իր ներկա վիճակը նախկինի հետ, չորրորդ՝ գնահատել առողջացման կիրառվող միջոցների արդյունավետությունը և որոշել հետևյալ փուլի գործողությունների մարտավարությունը:

Անհատական առողջության ցուցանիշները

(Է.Ն. Վայներ, 2001թ.)

Աղյուսակ 1

1. Գենետիկ	գենոտիպ, ժառանգական արատների բացակայություն
2. Կենսաքիմիական	կենսաբանական հյուսվածքների և հեղուկների ցուցանիշները
3. Մետաբոլիկ	նյութափոխանակության մակարդակը հանգստի ժամանակ և բեռնվածություններից հետո
4. Կազմաբանական	ֆիզիկական զարգացման մակարդակը, կառուցվածքի տեսակը
5. Ֆունկցիոնալ	օրգանների և համակարգերի ֆունկցիոնալ վիճակը

	• հանգստի նորման • ռեակցիայի նորման • պահեստային հնարավորությունները, ֆունկցիոնալ տիպը
6. Հոգեբանական	հուզականային, մտածողական, ինտելեկտուալ ոլորտները. • կիսագնդերի գերակշռումը • բարձրագույն նյարդային գործունեության տիպը • խառնվածքի տիպը • գերակշռող բնագոյի տիպը
7. Սոցիալ-հոգևոր	նպատակային դիրքորոշումը, բարոյական արժեքները, իդեալները, պահանջմունքների կարգավորման մակարդակը և այլն
8. Կլինիկական	հիվանդության նշանների բացակայությունը

Առողջությունը գերագույն բարիքն է

Պետության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականությունը հատկանշող համամարդկային արժեքների շարքում անկասկած է առողջության գերակայությունը: Հենց այդպես է եղել Հին Հունաստանում, որտեղ մարմնի պաշտամունքը դասվել է պետական օրենքների կարգին, իսկ հին Սպարտայում ֆիզիկական վարժություններով պարապելը պարտադրվում էր (և խիստ հսկվում էր պետության կողմից) բոլոր քաղաքացիներին. նրանց առողջության բարձր մակարդակը մնում է որպես էտալոն տասնյակ և հարյուրավոր հաջորդող սերունդների համար:

Առողջությունը բազմակողմանի, նյութական և հոգևոր տեսանկյուններ ունեցող ֆենոմեն է: Մարդու առողջությունը արտացոլում է երկրի կյանքի և սանիտարական բարեկեցության մակարդակը, անմիջականորեն ազդում է աշխատանքի արտադրողականության, տնտեսության, պաշտպանության, հասարակության բարոյական կլիմայի, մարդկանց տրամադրության վրա: Իր հերթին առողջության մակարդակը կախված է սոցիալ-տնտեսական և սանիտարահիգիենիկ պայմաններից,

Էկոլոգիական իրադրությունից, սնունդից, հանգստից, կենսակերպից, մշակույթից, կրթությունից, առողջապահության և բժշկական գիտության զարգացման վիճակից և ամենից շատ՝ շարժողական ակտիվության աստիճանից: Այս առումով Ի.Ի. Բրեխմանը գրել է. «Հենց մարդկանց առողջությունը պետք է հանդիսանա պետության սոցիալ-տնտեսական հասունության, մշակույթի և բարգավաճության գլխավոր այցեքարտը»»: Այս պատճառով էլ առողջության հիմնահարցը մարդկային հասարակության զարգացման բոլոր ժամանակներում դասվել է գլոբալների շարքին:

Մարդկանց առողջության իրավունքը հաստատվում է Սահմանադրությամբ: Ցավոք, այդ իրավունքը ոչ միշտ է գտնում իր իրական հաստատումը: Առողջության իրավունքի իրականացումը պահանջում է առողջության պահպանման և պաշտպանության հատուկ համալիր ծրագրի մշակում, ուր պետք է որոշվի յուրաքանչյուր սոցիալ-տնտեսական օղակի դերը՝ ընտանիքի, դպրոցի, առողջապահության մարմինների, ձեռնարկությունների, ֆիզկուլտուրային կազմակերպությունների և այլն: Սակայն այս ամենը պահանջում է նաև նոր մտածողություն, այն բանի վերաիմաստավորումը, որը ազգաբնակչության առողջության ձևավորման գործում կարևոր տեղը տրվում է վարքագծի գործոններին. Աշխատանքի և հանգստի օրակարգին, ընտանիքում և արտադրությունում փոխհարաբերություններին, և ամենագլխավորը, կենսապայմաններին և կենսակերպին: Այսինքն, առողջության հիմնահարցում առաջին հերթին առանձնանում են սոցիալական և անձնական նախադրյալները, և միայն վերջում՝ բժշկական:

Հենց այդ պատճառով առողջությունը ընկալվում է որպես համալիր սոցիալ-կենսաբանական հասկացություն: Հասարակական առողջության ցուվանիշներից են հանդիսանում ծնելիությունը, մահացությունը, այդ թվում՝ մանկական հիվանդացությունը, մարդկանց ֆիզիկական զարգացման մակարդակը, կյանքի միջին տևողությունը: Սրա հետ միասին մարդու առողջությունը հարկ է դիտարկել ոչ միայն բժշկական հետազոտության արդյունքները, սեռը, տարիքը հաշվի առնել, այլև կյանքի սոցիալական, կլիմայական և աշխարհագրական պայմանների միագումարով: Սրանում իր արտահայտությունն է գտնում օրգանիզմի և նրա շրջակա միջավայրի միասնության օրենքը:

Առողջության գիտական և գործնական հարցերի լուծման համար կարևոր նշանակություն ունի առողջության հասկացության (երևույթի) ժամանակակից բնորոշումը: Վ.Պ. Կազնաչևի (1975թ.) բնորոշման համաձայն՝ «Մարդու առողջություն >> ասելով՝ պետք է հասկանալ կենսաբանական, ֆիզիոլոգիական հոգեկան ֆունկցիաների, օպտիմալ աշխատունակության և սոցիալական ակտիվության պահպանման և զարգացման դինամիկական վիճակը (գործընթացը)՝ կյանքի առավելագույն տևողության դեպքում: Առողջության հենց այս բնորոշումն է պաշտոնապես ընդունվել Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության կողմից (ԱՀԿ):

ԱՀԿ կանոնադրության մեջ առողջությունը բնութագրվում է որպես ամբողջական ֆիզիկական, հոգեկան և սոցիալական բարեկեցության վիճակ, այլ ոչ միայն հիվանդությունների ֆիզիկական արատների բացակայություն:

Առողջությունը մարդու կարևորագույն վիճակն է, նրա կենսագործունեության, նյութական բարօրության, աշխատանքային ակտիվության, ստեղծագործական հաջողությունների, երկարակեցության հիմքը:

Մարդու առողջությունը հանդիսանում է կենսաբանական բնույթի (օրգանիզմ) և սոցիալական էության (անհատի) միջև եղած ներդաշնակության արդյունք:

Կենսաբանական մակարդակը արտացոլում է օրգանիզմի բոլոր ֆունկցիոնալ համակարգի վիճակը, ֆիզիկական գործընթացների ներդաշնակությունը, անհատի հարմարվողականության բարձր աստիճանը արտաքին և ներքին միջավայրի գործոններին:

Չոգեբանական մակարդակը որոշվում է սեփական առողջության հանդեպ մարդու համոզվածության աստիճանով, անձնական վարքով (հիգենայի կանոնների պահպանման, ակտիվ շարժողական ռեժիմի, աուտոգեն մարզում, սթրեսների դիմակայելու ընդունակություն և այլն):

Սոցիալական մակարդակը բնութագրում է մարդու ակտիվությունը արտադրության մեջ, աշխատանքի կազմակերպման նոր, առվել արդյունավետ ձևերի որոնման ձգտումը, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը և այլն:

Առողջությունը պետք է դիտարկել ոչ թե ստատիկ վիճակում, այլ արտաքին միջավայրի փոփոխությունների դինամիկայում և օնթոգենեզում: Կասկած չի

հարուցում այն ընդունակությունը՝ պահպանելու իր հումեոստազիսը միջավայրի փոփոխվող պայմանների նկատմամբ կատարյալ հարմարվողականության միջոցով, այսինքն՝ ակտիվորեն դիմադրել նման փոփոխություններին կյանքը երկարացնելու պահպանելու նպատակով: Տարիքային տեսանկյունից դիտարկելով առողջությունը՝ պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ յուրաքանչյուր տարիքային փուլի համար պետք է գոյություն ունենան առողջության իրենց գործակիցները, որոնք որոշվում են այդ տարիքին հատուկ կազմաֆունկցիոնալ առանձնահատկություններով և սոցիալական դերով:

Ներկա ժամանակում ընդունված է առանձնացնել հատկանիշների խմբեր, ըստ որոնց պետք է գնահատվի առողջությունը.

1. Ֆիզիկական զարգացման մակարդակն ու ներդաշնակությունը:

2. Օրգանիզմի հիմնական ֆունկցիոնալ համակարգերի պահեստային հնարավորությունները:

3. Իմունային պաշտպանության և ոչ յուրահատուկ կայունության (ռեզիստենտության) մակարդակը (օրգանիզմի կայունությունը միջավայրի վնասող գործոնների ազդեցության հանդեպ):

4. Խրոնիկ կամ բնածին հիվանդության, զարգացման շեղումների առկայությունը կամ բացակայությունը:

5. Անձնական բնութագրերի մակարդակը՝ մարդու առողջությունը և հոգեկան ու սոցիալական բարօրությունը արտացոլող:

Առողջության ապահովման, պահպանման և վերականգման ռազմավարության և մարտավարության մեջ բավական մեծ նշանակություն պետք է ունենա անհատական առողջության հասկացությունը, այսինքն՝ հատուկ հենց այդ մարդուն, քանի որ հարկ է որոշել տարիքային, սեռային, կազմաբանական, ռեզիոնալ և սոցիալական նորմաները:

XX դարը էական փոփոխություններ բերեց մարդու առողջության մեջ: Մի կողմից գիտատեխնիկական առաջընթացը, բժշկական գիտության զարգացումը, մշակույթն ու գիտությունը թույլ տվեցին պայքարել նախկինում անբուժելի համարվող մի շարք հիվանդությունների դեմ և կանխել դրանք, մյուս կողմից փոխվել է մարդու ողջ կենսակերպը, ինչն էլ ստեղծել է նոր վտանգ նրա առողջության համար: Եթե անցյալ

դարերում միլիոնավոր կյանքեր տանում էր վարակը, ապա այսօր դրանք, գլխավորապես, սրտանոթային, նյարդահոգեկան, չարորակ, փոխանակություն, ակերզիկ, իմունոդեֆիցիտ հիվանդություններ են: Արդյունաբերապես զարգացած մի շարք երկրների ազգաբնակչության առողջության վիճակը ուսումնասիրելով՝ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը առանձնացրել է, այսպես կոչված, <<ռիսկի գործոններ>>, այսինքն՝ պատճառներ, որոնք նպաստում են տարբեր հիվանդությունների զարգացմանը: Դրանց մեջ հիմնական նշանակություն ունեն ժամանակակից կյանքի բարձր տեմպերը, սթրեսներն ու նյարդային գերլարումները, ավելորդ, անհավասարակշիռ սնունդը և դրա հետ կապված ճարպակալումը, օդային և ջրային միջավայրի աղտոտվածությունը, ակոհոլիզմը, ծխելը, թմրամոլությունը, նոր հիվանդածին գործոնների առաջացումը՝ ճառագայթում, արդյունաբերական և փոխադրամիջոցների թափոններ, սննդամթերքի վարակում, հիվանդությունների նոր հարուցիչներ, և վերջապես, շարժողական ակտիվության արտահայտված նվազում:

Այդ պատճառով այսօր կարևորագույն սոցիալական խնդիր է համարվում ազգաբնակչության առողջացումը: Այսպես, ԱՀԿ փորձագետները XX դարի 80-ական թվականներին որոշեցին ժամանակակից մարդու առողջության ապահովման տարբեր գործոնների կողմնորոշիչ հարաբերակցությունը՝ առանձնացնելով չորս մեծություններ որպես հիմնական.

- գենետիկ գործոններ - 15-20 %
- շրջակա միջավայրի վիճակ – 20-25 %
- բժշկական ապահովում - 10-15 %
- կենսակերպ և պայմաններ -50-55 %:

Առողջ ապրելակերպը բնորոշում են որպես կենսագործունեության միջոց, որը համապատասխանում է տվյալ մարդու գենետիկորեն պայմանավորված տիպաբանական առանձնահատկություններին, կյանքի կոնկրետ պայմաններին և ուղղված է առողջության ձևավորմանը, պահպանմանն ու ամրապնդմանը, մարդու կողմից նրա սոցիալական-կենսաբանական ֆունկցիաների լիարժեք կատարմանը:

Յուրաքանչյուր մարդու համար առողջ կենսակերպի հաստատման գործում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ինչպես նրա տիպաբանական

առանձնահատկությունները (բարձրագույն նյարդային գործունեության տիպը, կազմաֆունկցիոնալ տիպը, վեգետատիվ նյարդային կարգավորման գերակշռող մեխանիզմը և այլն), այնպես էլ տարիքա-սեռային պատկանելիությունը և սոցիալական իրադրությունը, որտեղ նա ապրում է (ընտանեկան վիճակը, մասնագիտությունը, ավանդույթները, աշխատանքի պայմանները, նյութական ապահովությունը, կենցաղը):

Հարկ է առանձնացնել մի շարք հիմնական դրույթներ, որոնք ընկած են առողջ կենսակերպի հիմքում.

1. Առողջ ապրելակերպի ակտիվ կրողը հանդիսանում է կոնկրետ մարդը՝ որպես սուբյեկտ և օբյեկտ իր կենսագործունեության և սոցիալական կարգավիճակի:

2. Առողջ կենսակերպի իրականացման մեջ մարդը հանդես է գալիս իր կենսաբանական և սոցիալական էությունների միասնության մեջ:

3. Առողջ կենսակերպի ձևավորման հիմքում ընկած է մարդու անհատական-դրդապատճառային դիրքորոշումը՝ իր սոցիալական, ֆիզիկական, ինտելեկտուալ և հոգեկան հնարավորությունների և ընդունակությունների մարմնավորման համար:

4. Առողջ կենսակերպը հանդիսանում է առողջության ապահովման, հիվանդությունների առաջնային կանխարգելման առավել արդյունավետ միջոցն ու մեթոդը և կենսականորեն անհրաժեշտ առողջության պահանջի բավարարումը:

Այսպիսով, տվյալ մարդու համար առողջ կենսակերպի ծրագիրն ու կազմակերպումը պետք է որոշվեն հետևյալ հիմնական գործոններով.

- անհատական-տիպաբանական ժառանգական գործոններով,
- օբյեկտիվ սոցիալական պայմաններով և հասարակական- տնտեսական գործոններով,
- կենսագործունեության կոնկրետ պայմաններով, որտեղ իրականացվում է ընտանեկան-կենցաղային և մասնագիտական գործունեությունը,
- անձնական-դրդապատճառային գործոններով, որոնք բնորոշում են մարդու աշխարհայացքն ու կուլտուրան, և առողջության ու առողջ կենսակերպի կողմնորոշման աստիճանով:

Առողջ ապրելակերպի կառուցվածքը ներառում է հետևյալ բաղադրիչները.

- օպտիմալ շարժողական ռեժիմ,

- իմունիտետի մարզում և կոփում,
- ռացիոնալ սնունդ,
- հոգեֆիզիկական կարգավորում,
- աշխատանքի և հանգստի ռացիոնալ ռեժիմ,
- հոգեւոցիալական և սեռական կուլտուրա,
- վնասակար սովորությունների բացակայություն,
- վալեոլոգիական կրթություն և ինքնակրթություն:

Առողջ ապրելակերպի կառուցվածքի ձևավորումը իրենից ներկայացնում է երկարատև գործընթաց և կարող է շարունակվել ամբողջ կյանքում: Հետադարձ կապը, այսինքն՝ առողջ կենսակերպի կանոններին հետևելու արդյունքը նույնպես դրսևորվում է ոչ միանգամից, երբեմն՝ տարիներ հետո:

Առողջ ապրելակերպի մասին մարդու գիտելիքների ձևավորումը դեռ չի երաշխավորում այն, որ մարդը հետևելով դրանց, կվարի առողջ կենսակերպ: Դրա համար անհրաժեշտ է մարդու մոտ ստեղծել կայուն դրդապատճառ առողջության հանդեպ, ձևավորել առողջության կուլտուրա: Անկասկած, առողջության կուլտուրայի ուսուցումը, ինչպես և ցանկացած ուրիշ արվեստի, պետք է սկսել մանկուց:

Առողջության կուլտուրան ձևավորվում է մի շարք բաղադրիչներից, գործնականորեն այն արտահայտվում է որպես գիտելիքների, կարողությունների, կենսակերպի միագումար, որը ապահովում է օրգանիզմի կենսագործունեության անհրաժեշտ մակարդակը և նրա հարմարվողականությունը, անհատի սոցիալական նշանակությունը և ստեղծագործական երկարակեցությունը:

Տվյալ հասկացության մեջ գլխավորը հանդիսանում է մարդու կողմից առողջության արժեքի գիտակցումը կյանքի առաջնությունների շարքում և նրա խնայողական վերաբերմունքը սեփական առողջության և իրեն շրջապատող մարդկանց առողջության հանդեպ:

Առողջությունը մարդկային համընդհանուր արժեքների համակարգ

Արժեքը հասկացություն է, որը բնութագրում է հասարակության համար սոցիալ-պատմական նշանակությունը և իրականության որոշակի երևույթների անհատի անձնական իմաստը: Մարդկանց մեծամասնությունը արժեքներ ընդունում և կիսում է

այն նպատակների մասին, որոնց պետք է ձգտել: Սա սոցիալական այս կամ այն սուբյեկտի, երևույթի սեփականությունն է կարիքները, ցանկությունները, հետաքրքրությունները բավարարելու համար:

Արժեքները ձևավորվում են մարդու կարիքների իրազեկման արդյունքում դրանք շրջակա աշխարհի օբյեկտների հետ փոխկապակցելու մեջ, այսինքն՝ արժեքային վերաբերմունքի արդյունքում ինչն է օգտակար մարդու համար, ինչը վնասակար, ինչը լավը և ինչը չարը և այլն:

Պետք է նշել, որ արժեքային վերաբերմունք չի առաջանում, քանի դեռ սուբյեկտն իր համար չի բացահայտում իր իրական կարիքը բավարարելու խնդրահարույց բնույթը:

Այսպիսով, առողջությունն ու կյանքը արժեք են դառնում մարդու համար հենց այն պատճառով, որ հիվանդությունն ու մահը սկսում են իրապես սպառնալ նրան:

Առողջությունը անգնահատելի արժեք է ոչ միայն յուրաքանչյուր մարդու, այլև ամբողջ հասարակության համար: Հանդիպելով, բաժանվելով սիրելիների և սիրելի մարդկանց հետ, մենք նրանց մաղթում ենք քաջ առողջություն, քանի որ սա լիարժեք և երջանիկ կյանքի հիմնական պայմանն ու երաշխիքն է: Առողջությունն օգնում է մեզ իրականացնել մեր ծրագրերը, հաջողությամբ լուծել հիմնական կյանքի խնդիրները, հաղթահարել դժվարությունները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ զգալի ծանրաբեռնվածությունները: Լավ առողջությունը, որը ողջամտորեն պահպանվում և ամրապնդվում է անձի կողմից, ապահովում է նրան երկար և ակտիվ կյանք:

Առողջությունը երջանկության նախապայմանն է: Առողջապահական գիտությունն ունի շատ ավելի լայն հորիզոններ և նշանակություն: Այս առումով նշենք, որ ԱՄՆ «Առողջ մարդիկ» ազգային ծրագիրը սահմանում է հանրային առողջության կարգավիճակի բարելավման հետևյալ երեք մոտեցումները, կազմակերպման երեք սկզբունքներ (կարևորության նվազման կարգով).

- առողջության խթանում - առողջության ապահովում.
- առողջության պաշտպանություն առողջության պաշտպանություն.
- կանխարգելիչ ծառայություններ՝ կանխարգելիչ և բժշկական ծառայություններ:

Առողջությունը չի կարող բնութագրվել բարեկեցությամբ, քանի որ դա ոչ թե առարկայի բնութագիր է, այլ շրջակա միջավայրի հետ նրա փոխազդեցության

արդյունք: Հետևաբար, առաջին հերթին առողջության ընկալման մեջ առաջ է քաշվում ոչ թե բարեկեցությունը, այլ արտաքին կամ ներքին խնդիրներին համապատասխան սեփական կարողությունները փոխելու կամ միջավայրը հարմարեցնելու ունակությունը, որպեսզի այդ առաջադրանքներն իրագործելի դառնան:

Այս տարածքներից մարդու պատշաճ առողջության հիմքը հոգևոր առողջությունն է: Հոգևոր առողջության հայեցակարգի օգտագործումը արդյունավետ հնարավորություններ է բացում հասարակության արդյունաբերական զարգացման նյութական արդյունքների և դրա հոգևորության մակարդակի հարաբերակցությունը գնահատելու համար: Այսպիսով, հոգևոր առողջությունը կարևոր նշանակություն է ստանում՝ որպես տնտեսական զարգացման և սոցիալական առաջընթացի գործիք: Մա, մասնավորապես, այն պատճառն է, որ առողջապահական կարիքների համար ամենաարդյունաբերված երկրների ծախսերն այդքան արագ և զգալիորեն աճում են:

Հետևաբար, առողջապահությունը որպես անարդյունավետ ոլորտ համարելու հին ավանդույթի մերժումը, բժշկության սոցիալ-տնտեսական արդյունավետությունը բացահայտելու, հիմնավորելու և օգտագործելու կարողությունը առողջապահության գիտության զարգացման ամենակարևոր նախադրյալներն են: Այս իրավիճակը հանգեցնում է նրան, որ առաջին անգամ անհատի և հասարակության առաջատար արժեքները համընկնում են: Այս դիրքերից էր, որ ձեզ առաջարկվող նյութը ընտրվեց և վերլուծվեց: Առողջության նշանակությունը՝ որպես նպատակ և որպես չափանիշ սոցիալ-տնտեսական զարգացման, գիտակցվում, մշակվում և իրագործվում է մի շարք երկրների բժշկական համայնքի, և առաջին հերթին Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության կողմից: Մեր երկրում, ցավոք, շեշտը դրվում է կլինիկական և կանխարգելիչ բժշկության միջև փոխհարաբերությունների վրա: Մենք փորձել ենք ցույց տալ առողջության վերաբերյալ ավելի լայն տեսակետի անհրաժեշտությունն ու օգտակարությունը:

Առողջության արժեքային բովանդակությունը կուտակվում է անձի (հասարակության) իր վիճակի նկատմամբ վերաբերմունքի մեջ, որն ապահովում է հաջողակ (արժանապատիվ, այս պայմանների համար ընդունելի) կյանքի գործունեություն: Մարդու առողջության նկատմամբ վերաբերմունքի հետ մեկտեղ կառուցվում է նրա արժեքային կողմնորոշումների, նախասիրությունների,

նպատակների համակարգ, առանց որի մարդկային գոյությունը կորցնում է իր իմաստը:

Իր բովանդակությամբ առողջությունը որպես արժեք ներառում է բազմաթիվ ենթաարժեքներ, որոնք կյանքի համար ունեն նշանակալից կյանքի արժեք: Առողջությունը ն՝ հաճույք է, ն՝ օգուտ, ն՝ փառք, ն՝ գեղեցկություն, ն՝ բարություն, ն՝ երջանկություն: Եվ այս առումով առողջության մասին կարելի է խոսել որպես համընդհանուր արժեք:

Անհատները, սոցիալական խմբերը, հասարակությունն ամբողջությամբ կարող են հանդես գալ որպես առողջության կրողներ, և, հետևաբար, որպես արժեքային վերաբերմունքի սուբյեկտներ: Այս առումով առանձնանում են անհատի առողջական, սոցիալական (հավաքական, սոցիալական համայնքի, էթնիկ խմբի առողջությունը, կրոնական դավանանքը, մասնագիտական կամ տարիքային խումբը և այլն) և մոլորակային (համընդհանուր) առողջությունը:

Անհատի առողջությունը՝ որպես արժեք, հանդիսանում է անձի նպատակային և գիտակից գործողությունների հնարավոր իրականացման չափանիշը (անկարողության սահմանափակումը հաշվի չի առնվում)՝ առանց նրա ֆիզիկական և հոգևոր վիճակի վատթարացման, առանց միջավայրի հարմարվելու կորուստների: Հասարակության առողջությունը որպես արժեք հասարակության համար նշանակություն ունի իր անդամների նշանակալի ներուժի իրացման աստիճանի: Իր կառուցվածքով առողջությունը որպես արժեք ներառում է երկու հիմնական բաղադրիչ:

Օբյեկտիվ բաղադրիչը հնարավորությունների ամբողջությունն է, որը կարող իրականացվել լավ առողջության առկայության դեպքում: Սա կարող է լինել կարգավիճակի դեր հասարակության, մասնագիտության, զբաղմունքի, կյանքի տևողության և այլն: Առողջության սուբյեկտիվ բաղադրիչը՝ որպես արժեք, սուբյեկտի վերաբերմունքն է իր առողջությանը՝ արտահայտված նախասիրություններում, արժեքային կողմնորոշումներով, առողջության հետ կապված վարքի մոտիվացիայով:

Առողջությունը՝ որպես ֆիզիկական պարամետրերի արժեք, մարդու կյանքի վիճակի կենսաբանական (սոմատիկ) ցուցանիշների արժեքն է: Առողջության կենսական բնութագրերը բացահայտում են դրա կենսահոգեբանական ցուցանիշների

նշանակությունը, բայց անհատական մակարդակում, առանց անձի ներգրավման սոցիալական հարաբերությունների համակարգում: Հոգևոր առողջությունը որպես արժեք ամրագրում է իդեալական երևույթների իմաստը, որոնք թույլ են տալիս մարդուն լինել հասարակության լիիրավ անդամ:

Առողջությունը, որպես սոցիալական արժեք, արտահայտում է սոցիալական կապերի կարևորությունը, անձի տեղն ու դերը սոցիալական խնդիրների լուծման գործում, նրա կողմից հասարակական շահերի գիտակցման աստիճանը, ինչը նրան ապահովում է սոցիալական հարմարվողականության բավարար մակարդակ: Ենթատեսակի հետագա դասակարգումը միանգամայն հնարավոր է: Օրինակ, սոցիալական առողջության մեջ կարելի է տարբերակել քաղաքական, իրավական, տնտեսական և դրա մյուս ենթատեսակները:

**«Առողջությունը ամեն ինչ է, բայց ամեն
ինչ առանց առողջության՝ ոչինչ է»**

Եզրակացություն

Առողջությունը անգնահատելի արժեք է ոչ միայն յուրաքանչյուր մարդու, այլև ամբողջ հասարակության համար:

Առողջությունն օգնում է մեզ իրականացնել մեր ծրագրերը հաջողությամբ լուծել հիմնական կյանքի խնդիրները, հաղթահարել դժվարությունները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում զգալի բեռնվածությունները:

Լավ առողջությունը ապահովում է անձի ապահով, երկար և ակտիվ կյանք:

Մարդու առողջությունը պետք է պաշտպանվի և ամրացվի: Ցանկացած հիվանդություն ունեցող անձի առողջությունը պարտադիր շտկման կարիք ունի:

Առողջ ապրելակերպը սուբյեկտիվորեն նշանակալի է, հետևաբար, յուրաքանչյուր մարդու առողջությունը պահպանելու և ամրացնելու համար անհրաժեշտ է վերակազմավորել գիտակցությունը, քանդել առողջության մասին հին պատկերացումները և փոխել վարքի կարծրատիպերը:

Առողջությունը արժեք է, առանց որի կյանքը չի բերում բավարարվածություն և երջանկություն:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ղազարյան Ֆ.Գ. Մարդու ֆիզիկական վիճակի մոնիթորինգը. -Երևան: Հեղինակային հրատարակչություն, 2007. - 215 էջ:
2. Брехма И.И. Валеология- наука о здоровье. – 2-е изд., доп., перераб.-М: Физкультура и спорт, 1990-208 с.
3. Гарбузов В.И. Человек жизнь здоровье. Древние и новые каноны медицины. СПб. АО Комплек Комплект, 1995, 425с.
4. Вайнер Э. Н. Валеология: учебник для вузов.- М. Флинта: Наука, 2001 – 416 с.
5. Васильева З.А., Любинская С.М. Резервы здоровья.- Издание 3-е, стереотипное.- М. Медицина, 1984-320с.
6. Чоговадзе А.В., Шаркевич И.В. и др. Теоретико-системный подходк оценке уровня состояние здоровья. Модель здоровья. <<Теория и методике физической культуры>>, 2000, № 1, с. 2-4.
7. Тель Л.З. Валеология: Учение о здоровье, болезни и выздоровлении. В 3-х томах.- М.: ООО «Издательство АСТ»; «Астрель», 2001.